

Законодавство про шкільного капелана

Діти та молодь – майбутнє нашого народу та держави. На яких засадах і принципах вони будуть виховані й застосовувати у своєму житті, таким і будуть творити наше майбутнє. Сьогодні священнослужителі зауважують здебільшого наростаючу знеохоту школярів і молоді відвідувати храми, жити за християнськими принципами любові. Особливо школярі стають що раз більше занурені в інтернетну мережу, яка не завше наповнена цінностями. Таким чином, Церква дедалі більше осмислює роль освітнього капелана, зокрема у закладах освіти різних рівнів. Пропонована стаття переглядає приписи (церковні та державні) стосовно капелана, акцентуючи на особливості служіння шкільного капелана. Отож, яка ж історія формування його служіння та яке значення цього терміну є у католицькому законодавстві Церкви?

1. Церковне законодавство.

1.1. **Загальна історія повстання терміну «капелан».** У найдревніших канонічних приписах Церкви I тисячоліття (*Sacri canon*) не містилися приписи стосовно капеланського служіння в широкому чи вузькому сенсі того слова. Лишень побіжно можемо вважати деякі приписи ранньої Церкви¹ як канонічними джерелами для військового священника. Можливо тоді міг називатися священник капеланом (від лат. *capellanus*), який звершував своє служіння у каплиці² (від лат. *capella*).

Вважають, що термін «капелан» виник за часів життя святого Мартина (архієпископ міста Тур 317–397), коли він був офіцером на військовій службі в Галлії. Побачивши жебрака, котрий не мав вбрання прикритися від холоду, Мартин розірвав надвоє свій військовий плащ «капу» і одну половину віддав жебракові. Цей жебрак явився йому уві сні в образі Ісуса Христа. Після чого друга половина капи св. Мартина стала предметом вшанування у французькій армії. Для неї був створений похідний храм, який назвали «капелою», а священника, який служив у цьому храмі, почали називати «капеланус» лат. *capellanus* (капелан). В кожному легіоні імператора Римської імперії Костянтина I Великого була похідна церква (окремий намет) із християнським священником. У 742–743 р. у м. Регенсбурзі (Німеччина) на першому східно-франкському соборі (*Consilium Germanicum*) ухвалено рішення про участь священників у військовій службі із застереженням про заборону носіння ними зброї і безпосередньої участі в бойових діях. Тому коли наприкінці XI століття біля стін Константинополя з'явилися перші загони хрестоносців, серед яких були в тому числі і озброєні священники, це сильно здивувало греків. Для священників в східно-християнській традиції є абсолютно неприпустимим носіння зброї і застосування сили. Про це знаходимо свідчення в «Алексіаді» Анни КОМНІНА (1083–1153): «Уявлення про священнослужителів у нас зовсім інше, ніж у латинян. Ми керуємося канонами, законами і євангельськими цінностями: Не торкайся, не кричи, ані рухай, бо ти священнослужитель (пор. Кол. 2:21). Але варвар-латинянин робить службу, тримаючи щит у лівій руці і потрясаючи списом у правій, він причащає Тіла і Крові Господньої, дивлячись на вбивство, і сам стає чоловіком крові, як в псалмі Давида (Пс. 25:9). Такі ці варвари, однаково віддані і Богу і війні». Були і винятки з правил. Наприклад, єпископи в Чорногорії були одночасно і князями й тому брали участь у військових діях зі

¹ Зокрема йдеться про 27 апостольське правило, яке забороняє священнику піднімати руку на людину. Кожен священник, який наважився вдарити «вірного чи невірного» підлягає позбавленню сану. «Бо Господь аж ніяк нас цьому не вчив: навпаки — Сам бувши битим, не завдавав ударів, докорів, не докоряв взаємно, страждаючи, не погрожував». Або 9 правило Двократного собору підтверджує цю ж норму і додає, позбавлення сану підлягає не лише той священник, який побив когось «власноруч», але і той, який наказав комусь іншому вчинити «катування до жорстокості і до смерті». А у випадку священників, які вчинили вбивство, то 5 правило Григорія Нісського забороняє тому, хто скоїв навіть мимовільне вбивство бути рукопокладеним на священника. Зонара у тлумаченні на це правило додає, що священник, який здійснив навіть мимовільне вбивство, підлягає виверженню з сану. А 55 правило Василя Великого свідчить, що священник, який вбив когось в цілях самооборони, також підлягає позбавленню сану.

<https://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%9A%D0%B0%D0%BF%D0%B5%D0%BB%D0%B0%D0%BD>.

² Каплиця — невелика християнська культова споруда без вівтаря. Призначалася для зберігання реліквій, поховань або для задоволення релігійних потреб родини чи представника правлячої верстви. Часто каплиці зводили над місцем престолу втраченої (зруйнованої) церкви. У ранньому християнстві капели влаштовували над могилами мучеників (мартирії), над підземними церквами, потім — на кладовищах, міських та сільських площах, на дорогах як поминальні або меморіальні (на честь конкретної події) споруди, а також як домашні церкви при замках, палацах, закладах освіти тощо. [https://vue.gov.ua/%D0%9A%D0%B0%D0%BF%D0%B5%D0%BB%D0%B0_\(%D0%B0%D1%80%D1%85%D1%96%D1%82%D0%B5%D0%BA%D1%82%D1%83%D1%80%D0%B0\)](https://vue.gov.ua/%D0%9A%D0%B0%D0%BF%D0%B5%D0%BB%D0%B0_(%D0%B0%D1%80%D1%85%D1%96%D1%82%D0%B5%D0%BA%D1%82%D1%83%D1%80%D0%B0)).

зброєю в руках. Але в цілому для східних Церков це не характерно. Тому згідно з канонами Православної церкви (в даному випадку не береться до уваги Російська Православна Церква), військовий священник не може брати до рук зброю з метою виконання бойових завдань. Винятком є пастирська мета – допомога воїну, який потрапив у стресову ситуацію, аби він не наробив шкоди ні собі, ні іншим воїнам.³

В другому тисячолітті поняття капеланства було тісно пов'язане зі служінням військового священника, про що знайдено згадки, зокрема у законодавстві Франції⁴ та в історії Руси-України, в усі часи її становлення.⁵

1.2. Діюче законодавство католицької Церкви. Законодавство католицької Церкви на сьогоднішній день складають наступні три канонічні збірки: перша містить законодавство

³ <https://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%9A%D0%B0%D0%BF%D0%B5%D0%BB%D0%B0%D0%BD>.

⁴ Капеланство у армії Франції засноване едиктом Карла Великого. У 1539 р. король Франциск I заснував службу капеланів крім армії і на флоті, а в 1555 р. ордонансом Генріха II капелани закріплюються за кожним полком і загоном. Людовик XIV наказав будувати церкви у кожній фортеці. Указом Папи Римського 21 квітня 1986 р. введено найменування «епархія збройних сил Франції» і «єпископи у збройних силах» (створена комісія з виховання, благодійна організація для ветеранів, для догляду за пораненими й інвалідами «Притулок Богоматері»). Із <https://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%9A%D0%B0%D0%BF%D0%B5%D0%BB%D0%B0%D0%BD>

⁵ У війську Київської Русі були священники, також і в військових походах. Про це свідчить Повість временних літ, Руський літопис (Іпатіївський літопис), Радзивілівський літопис (Кенігсберзький літопис) та інші історичні документи. З літопису (*Крип'якевич І.*, «Історія українського війська»): «...зустрічаємо у війську духовенство, а під час походу на половців 1111 р., коли князь Володимир Мономах приставив попів своїх, щоб їхали наперед війська і співали тропарі та кондаки Чесного Хреста і Канон Святої Богородиці». Безумовно також священники були і на Січі, а козацькі ради проходили коло церкви і в присутності священника. Про це свідчать Літопис Самійла Величка, літопис Рігельмана, Літопис Самовидця та інші історичні документи. А у Донських козаків збереглася традиція обов'язкової присутності священника на вищій козацькій раді (козачому крузі) для дотримання атмосфери розсудливості під час наради на справедливе рішення, ведення молитви спочатку та благословення наради. Агіологія та агіографія містить багато фактів благословення війська перед битвою і їх перемогу, молитви і духовні подвиги за успіхи в обороні вітчизни, освячення прапорів, прийняття хрещення військовими, їх сповідь і причастя, благочестиве сімейне життя після вінчання, вимоги козаків до підбору гарних церковних хористів і освічених священників з Межигірського монастиря, прийняття військовими чернецтва та священства і т. д. У Речі Посполитій (Польщі, Білорусі, Україні та Литві) Варшавським сеймом 1690 року було впроваджено військове священство з утриманням з королівської казни 36 капеланських ставок». Митрополит Йосип Коринфський служив при гетьмані Богданові Хмельницькому. Цей капелан був убитий у битві під Берестечком. Перед смертю архієрей встиг посповідати гетьмана та козацьку старшину, а також подарував Б. Хмельницькому меч освяченого на Гробі Господньому в Єрусалимі. У Речі Посполитій (Польщі, Білорусі, Україні та Литві) Варшавським сеймом 1690 року було впроваджено військове священство з утриманням з королівської казни 36 капеланських ставок. Відомий військовий капелян, котрий служив у війську Станіслава Конєцпольського, домініканський монах Окольський С., залишив важливі свідчення для історії як «щоденник кампанії 1637—1638 років. 14.03.1848 р. після указу австрійського цісаря Фердинанда про формування Національної гвардії Австро-Угорщини у західних землях України військовими формуваннями опікувалися місцеві священники (у Стрию о. М. Білінський, у Львові о. І. Яворівський та інші). Першим відомим українським капеланом був професор Львівського університету доктор наук священник УГКЦ отець Яків Гаровський (1794—1860 р.ж.) у Батальйоні руських гірських стрільців. Після 1869 р. у Австро-Угорської імперії утворено було 17 штатних посад військових капеланів УГКЦ за назвою «фельдкурат», котрі носили військову форму капітана без офіцерських відмінностей, але з хрестом. Військові декани (благочинні) мали назву «фельдсуперіор» — з військовим званням майора. У війську підкорялися римо-католицькому воєнно-польовому єпископу, а у релігійних справах — єпископу УГКЦ. Посада капелана в армії і флоті Російської імперії була до 1917 р.. Замість нього в армію СРСР була призначена посада «замполіт» (заступник командира з політичної частини) з обов'язковим членством у КПРС (та атеїзмом у світогляді). Капелани були в арміях УСС (1914—1918 р.), УГА (1918—1921 р.), в Січових Стрільцях УНР (1917—1921 р.), в УПА (1943—1954). Під час Першої світової війни в лавах армії Австро-Угорської імперії нараховувалось близько 100 капеланів українського походження (так звані «фельдкурати» або «польові духівники», «військові священники»). Українські капелани гинули разом з військовим підрозділом у бою, потрапляли у ворожий полон разом із своєю паствою (військовим братством). Тому вже тоді була розроблена чітка система резерву капеланів з тилу фронту для заміни відсутніх. В армії УПА були священники від греко-католиків і православних, і два пастори від протестантів Української євангельсько-реформованої церкви (Филимон Семенюк і Петро Мельничук). ... В армії Вермахту часів Другої світової війни в кожній дивізії існувало два капелани: католицький та лютеранський.

<https://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%9A%D0%B0%D0%BF%D0%B5%D0%BB%D0%B0%D0%BD>

латинської/західної Церкви – Кодекс Канонічного Права (*Codex Iuris Canonici*⁶); друга містить загальне законодавство спільне для всіх східних католицьких Церков або Кодекс Канонів Східних Церков (*Codex Canonum Ecclesiarum Orientalium*⁷) та (третя збірка) апостольська конституція «Добрий Пастир» (*Pastor Bonus*⁸), приписи якого врегульовують діяльність Римської курії та окремих її дикастерій. Навіть якщо ці три збірки зазнають певних змін та доповнень, вони залишаються в переважній більшості законодавством католицької Церкви. Однією із (23) східних католицьких Церков⁹ є Українська Греко-Католицька Церква (УГКЦ) життєдіяльність якої врегульовується на найвищому рівні вже згаданим Кодексом Канонів Східних Церков (ККСЦ) і партикулярним правом (приписи якого на сьогоднішній день ще укладаються спеціальною комісією). Серед 1546 канонів ККСЦ ми не знайдемо терміну капелан, приписи якого містяться, однак, в законодавстві латинської Церкви (CIC).

1.2.1. Приписи римо-католицької Церкви стосовно капеланів. Приписи римо-католицької Церкви стосовно капеланів у її діючому законодавстві поміщені після канонів про парафії, парохів, парафіяльних вікаріїв (канн. 515-552/CIC), вікаріїв округів (канн. 553-555/CIC) та ректорів церков (канн. 556-563/CIC). Властиво канн. 564-571/CIC стосовно капелана передбачають наступне:

Кан. 564: *Капелан — це священик, якому на постійній основі довірена пастирська опіка, принаймні частково, спільноти чи окремої групи вірних, і яка має здійснюватися відповідно до загального та партикулярного права.*¹⁰

Кан. 565: *Якщо інше не передбачено законом або комусь законно не належать спеціальні права, капелан призначається місцевим Ординарієм, якому також належить встановити (капелана), який був представлений; чи затвердити (капелана), який був обраним.*¹¹

Кан. 566: §1 *Необхідно, щоб капелан мав усі необхідні повноваження, що вимагаються звичайною пастирською турботою. Крім тих повноважень, що надаються партикулярним правом або спеціальною делегацією, капелан, в силу свого уряду, має повноваження слухати сповіді вірних, довірених його опіці, проповідувати їм слово Боже, звершувати їм Причастя і помазання хворих, а також уділяти таїнство Миропомазання для тих серед них, кому загрожує смерть.*¹²

§2 *У лікарнях, в'язницях і під час морських подорожей капелан також має повноваження, які можна застосовувати лише в таких місцях, щоб звільнити від цензури latae sententiae, які не є ні застережними, ні проголошені (апостольською столицею), однак зберігаючи приписи кан. 976.*¹³

Кан. 567 - §1. *Місцевий Ординарій не повинен призначати капелана для дому мирського релігійного інституту без консультації з Настоятелем, який має право, вислухавши спільноту, запропонувати якогось священика.*¹⁴

⁶ IOANNES PAULUS II, *Codex Iuris Canonici auctoritate Ioannis Pauli PP. II promulgatus 25 Ianuarii 1983*, AAS 75/2 (1983) 1-317.

⁷ IOANNES PAULUS II, *Codex Canonum Ecclesiarum Orientalium auctoritate Ioannis Pauli PP. II promulgatus 18 Octobris 1990*, AAS 82 (1990) 1045-1363.

⁸ IOANNES PAULUS II, *Constitutio apostolica Pastor Bonus 28 Iunii 1988*, AAS 80 (1988) 841-934.

⁹ Більше про них див.:

https://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%A1%D1%85%D1%96%D0%B4%D0%BD%D1%96_%D0%BA%D0%B0%D1%82%D0%BE%D0%BB%D0%B8%D1%86%D1%8C%D0%BA%D1%96_%D1%86%D0%B5%D1%80%D0%BA%D0%B2%D0%B8.

¹⁰ Can. 564 - *Cappellanus est sacerdos, cui stabili modo committitur cura pastoralis, saltem ex parte, alicuius communitatis aut peculiaris coetus christifidelium, ad normam iuris universalis et particularis exercenda.*

¹¹ Can. 565 - *Nisi iure aliud caveatur aut cuidam specialia iura legitime competant, cappellanus nominatur ab Ordinario loci, cui etiam pertinet praesentatum instituere aut electum confirmare.*

¹² Can. 566 - § 1. *Cappellanus omnibus facultatibus instructus sit oportet quas recta cura pastoralis requirit. Praeter eas quae iure particulari aut speciali delegatione conceduntur, cappellanus vi officii facultate gaudet audiendi confessiones fidelium suae curae commissorum, verbi Dei eis praedicandi, Viaticum et unctionem infirmorum administrandi necnon sacramentum confirmationis eis conferendi, qui in periculo mortis versentur.*

¹³ § 2. *In valetudinariis, carceribus et itineribus maritimis, cappellanus praeterea facultatem habet, his tantum in locis exercendam, a censuris latae sententiae non reservatis neque declaratis absolvendi, firmo tamen praescripto can. 976.*

¹⁴ Can. 567 - § 1. *Ad nominationem cappellani domus instituti religiosi laicalis, Ordinarius loci ne procedat, nisi consulto Superiore, cui ius est, audita communitate, quemdam sacerdotem proponere.*

§2. *Належить капелану звершувати або керувати літургійними функціями; однак йому не дозволено втручатися у внутрішнє управління інститутом.*¹⁵

Кан. 568: *Для тих, хто за умовами свого життя не може користуватися звичайною опікою пароха, тобто для переселенців, вигнанців, біженців, кочівників, моряків, слід, наскільки це можливо, призначати капеланів.*¹⁶

Кан. 569: *Військові капелани керуються спеціальними законами.*¹⁷

Кан. 570: *Якщо до місця розташування будь-якої громади чи групи приєднано церкву/храм, яка не є парафіяльною, то ректором/настоятелем цієї церкви є капелан, якщо тільки турбота про громаду або церкви не вимагатиме іншого.*¹⁸

Кан. 571: *Виконуючи своє пастирське служіння, капелан повинен підтримувати зв'язок з парохом.*¹⁹

Кан. 572: *Стосовно усунення капелана потрібно дотримуватися припису кан.563.*²⁰

Підсумовуючи вище цитовані канони західної Церкви, робимо висновок, що у латинській Церкві капелан – це священик (не мирянин, можливо чернечого стану), який користується стабільністю на своєму уряді й звершує пастирське служіння, подібне до служіння пароха чи парафіяльного вікарія. Служіння капелана спрямоване для тих, хто за умовами свого життя не може користуватися звичайною опікою пароха, тобто або до спеціальної групи осіб (переселенців, вигнанців, біженців, кочівників), або перебувають в певних місцях (у чернечих інститутах, війську, лікарнях, в'язницях, або під час морських подорожей). У залежності від випадку, служіння капелана може звершуватися у храмі (тоді у тісному контакті з парохом місця) або поза; може бути передбачене спеціальними приписами (як то військові капелани) і здебільшого стосується проповіді Божого Слова, звершення таїнств Сповіді, Причастя, Єлеопомазання, а у крайніх випадках Миропомазання. Однак у вищезитованих латинських канонах про капеланів нічого не передбачено, наприклад, ні про таїнства Хрещення чи Подружжя або чину похорону для таких. Своє служіння капелан починає з моменту іменування його місцевим Ординарієм, який також може затвердити обраного кандидата тою чи іншою спільнотою чи представлений якоюсь особою. Навіть якщо капелана було обрано або представлено на уряд іншими особами, проте з справедливої причини місцевий Ординарій може, виходячи зі свого розсудливого судження, усунути капелана з цього уряду (а у випадку капелана-ченця – з повідомленням його Настоятеля).

1.2.3. Відсутність приписів про капеланство у ККСЦ. Приписи щодо капелана не містяться і серед попереднього (до ККСЦ) законодавства, тобто такі норми відсутні серед канонів *motu proprio Cleri Sanctitati*²¹. Як вже зазначалося вище, серед 1546 канонів ККСЦ відсутні постанови щодо регулювання служіння капелана. Цікаво, що приписи римо-католицької Церкви про капелана (канн. 564-571/*CIC*) поміщено в другому артикулі (*De cappellanis*) восьмої глави (*De Ecclesiarum Rectoribus et de Cappellanis*) другої книги (*De populo Dei*). Приписи про Настоятеля церкви передбачаються окремою четвертою главою (у сьомому титулі) і в діючому східному католицькому законодавстві (канн. 304-310/ККСЦ), однак з цієї глави вже виключені (не подані) приписи про капелана і вона (ця глава) вже не є поділена на два артикули (як це є в законодавстві латинської Церкви). Іншими словами, йдучи за логікою кодифікації *CIC*, в ККСЦ після приписів про протопресвітерів (канн. 276-278/ККСЦ), про парафію, парохів і парафіяльнихсотрудників (канн. 279-303/ККСЦ) та Настоятелів церков (канн. 304-310/ККСЦ)

¹⁵ § 2. *Cappellani est liturgicas functiones celebrare aut moderari; ipsi tamen non licet in regimine interno instituti sese immiscere.*

¹⁶ Can. 568 - *Pro iis qui ob vitae condicionem ordinaria parochorum cura frui non valent, uti sunt migrantes, exsules, profugi, nomades, navigantes, constituentur, quatenus fieri possit, cappellani.*

¹⁷ Can. 569 - *Cappellani militum legibus specialibus reguntur.*

¹⁸ Can. 570 - *Si communitatis aut coetus sedi adnexa est ecclesia non paroecialis, cappellanus sit rector ipsius ecclesiae, nisi cura communitatis aut ecclesiae aliud exigat.*

¹⁹ Can. 571 - *In exercitio sui pastoralis muneris, cappellanus debitam cum parocho servet coniunctionem.*

²⁰ Can. 572 - *Quod attinet ad amotionem cappellani, servetur praescriptum can. 563.*

²¹ PIUS XII, *Motu Proprio Cleri sanctitati* 2 Iunii 1957, AAS 49 (1957) 433-600.

мали б бути подані канони про капеланів, однак таких не має в ККСЦ. Причина такої відсутності цих приписів може бути пояснена принципом територіальності чи персональності, а саме:

- у першому випадку, якщо йдеться про вірних, які перебувають в окресленому місці (наприклад у чернечих інститутах, війську, лікарнях, в'язницях, освітніх закладах або під час морських подорожей) і мають можливість користуватися храмом чи принаймні капличкою, то служіння їм може бути забезпечено якщо не парохом чи його сотрудником, то принаймні настоятелем церков.
- у другому випадку, якщо ж йдеться про певні групи осіб (наприклад, переселенців, вигнанців, біженців, кочівників, які належать до іншої Церкви свого права, тобто з огляду на національність чи мову) в межах парафії чи Єпархії, то пастирське служіння таким групам осіб можна забезпечити через уряд персонального пароха чи Синкела, відповідно.

Іншими словами, якщо ж шукати відповідник (римо-католицького) капеланського служіння серед приписів ККСЦ, то його можна віднайти у наступних приписах Синкела (на рівні єпархіальному) або персонального пароха (на рівні нижче єпархіального, наприклад парафіяльного):

Кан. 246/ККСЦ: *Скільки раз цього вимагає належне керівництво єпархією, можуть бути поставленими один або більше Синкелів, які на підставі самого права у визначеній частині єпархії або в певному роді справ або щодо вірних, які належать до іншої Церкви свого права, і певної групи осіб мали б таку саму владу, яку загальне право надає Протосинкелові.*

Кан. 280 1/ККСЦ: *Парафія, як правило, повинна бути територіальною, отже, має охоплювати всіх вірних певної території, якщо ж за рішенням єпархіального Єпископа і за порадою пресвітерської ради це доцільно, то слід утворювати особові парафії з огляду на національність, мову, приналежність вірних до іншої Церкви свого права або навіть на якійсь іншій визначеній засаді.*

Не зовсім вірно буде вважати, що поняття капелан належить тільки до сучасної церковної термінології. В українській мові значення терміну капелан є наступне: «представник духовенства, якому на постійних засадах доручають пастирську опіку над якоюсь спільнотою або особливою групою вірних (у війську, лікарні, в'язниці тощо)»²². Можливо виникне запитання чому ж тоді органи державної влади використовують термін капелан, а не персональний парох? Одна із відповідей може бути в тому, що державний класифікатор професії визначає пароха як голову/керівника релігійної громади (№ 1144/3), а капелана визначає як професіонала в галузі релігії (№ 2460). З огляду на розв'язану сучасну російсько-українську війну поняття капеланства в Україні пришвидшено осмислюється на законодавчому рівні насамперед у військовій справі, як військовий священик у Збройних Силах України (ЗСУ). Однак термін капелан є досить загальне поняття і передбачає служіння священика, зокрема:

- в армії (посада, прирівняна до заступника командира полку або батальйону, якому надається особистий озброєний ад'ютант). Відповідальний за виховання солдатів, матросів, офіцерів та їхніх родин. У його функції входить богослужіння серед військовослужбовців, контроль за їх моральним станом, відспівування померлих (загиблих) тощо;
- у поліції, в'язниці, пожежній охороні, лікарні (шпиталі), гауптвахті та в інших, зокрема і в освітніх установах;
- священик, закріплений за якоюсь громадською (мирянською) організацією, який періодично здійснює відправи, уділяє сповідь, надає духовну опіку членам організації;
- священик при каплиці (капелі) чи домашній церкві, а також помічник парафіяльного священика (приходський вікарій/парафіяльний сотрудник).²³

²² <https://slovotvir.org.ua/words/kapelan>.

²³ <https://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%9A%D0%B0%D0%BF%D0%B5%D0%BB%D0%B0%D0%BD>.

1.2.4. Капеланське служіння у проекті Кодексу Канонів УГКЦ²⁴. Українська Греко-Католицька Церква є Верховно-архиєпископською Церквою свого права, що належить до Східних Католицьких Церков константинопільської традиції і перебуває у повному і видимому сопричасті з Наступником святого апостола Петра. Свої витоки черпає з ранньохристиянських часів, розвинулася в період Київської Русі і є правонаступницею первісної Київської митрополії (Володимирового Хрещення), зберігаючи неперервану традицію єпископату і священства Київської Церкви. Осмислюючи себе не стільки партикулярною Церквою в католицькій Церкві, а помісною Київською Церквою Володимирового Хрещення і, будучи відкритою до єкуменізму з Православною Церквою України (ПЦУ), опрацювала проект канонів свого Кодексу, який на момент публікації цієї статті перебуває в останньому читанні на Синоді Єпископів УГКЦ. Ця вже канонічна збірка містить наступні сім приписів стосовно капеланського служіння:

Канон 327 – §1. Капеланське служіння є одним з напрямків душпастирської діяльності Української Греко-Католицької Церкви, спрямоване на духовну опіку над окремою спільнотою вірних або групою осіб.

§2. Капеланське служіння здійснюється в збройних силах, правоохоронних органах, лікарнях, закладах освіти, в'язницях та інших структурах і місцях, спільнотах чи групах осіб, де, на думку єпархіального Єпископа, воно є необхідним.

Канон 328 – У здійсненні капеланського служіння, крім норм загального права, слід дотримуватися:

- п. 1 – цивільного законодавства країни;
- п. 2 – угод про капеланське служіння у відповідній сфері, укладених відповідно до приписів права;
- п. 3 – спеціальних норм, прийнятих Синодом Єпископів Української Греко-Католицької Церкви або встановлених єпархіальним Єпископом.

Канон 329 – Капелан – це пресвітер, якому доручена душпастирська опіка над певною групою вірних чи групою осіб.

Канон 330 – §1. Капелана іменує єпархіальний Єпископ, порадившись з компетентною владою відповідної інституції, на час, визначений в угоді про капеланське служіння.

§2. Якщо єпархіальний Єпископ бажає іменувати капеланом члена інституту богосвяченого життя чи товариства апостольського життя на подобу чернечих, тоді повинен отримати на це згоду вищого Настоятеля.

Канон 331 – §1. На підставі свого уряду, в тих місцях, де виконує доручене йому служіння, капелан має право:

- п. 1 – проповідувати слово Божє і провадити катехитичну діяльність;
- п. 2 – уділяти вірним, дорученим його опіці, святі тайнства Євхаристії, Покаяння та Єлеопомазання;
- п. 3 – звершувати Божественну Літургію та інші богослужіння;

§2. Святі тайнства Хрещення, Миропомазання і Подружжя капелан може уділяти лише за дозволом парохів або місцевого ієрарха, дотримуючись приписів права.

Канон 332 – При виконанні свого душпастирського служіння, капелан повинен підтримувати належний контакт з місцевим парохом, узгоджуючи з ним необхідні душпастирські дії.

Канон 333 – Всі капелани зобов'язані брати участь в різних заходах, спрямованих на здобуття відповідних знань і підготовки, на які їх скеровує єпархіальний Єпископ або інша компетентна влада.

Підсумовуючи, робимо висновок, що вказана канонічна збірка виразно передбачає капеланське служіння в закладах освіти й лише загально вказує, як цей священник набуває (капеланський) уряд і втрачає його; перелічує його кілька пастирських обов'язків, залишаючи можливість деталізувати служіння освітнього капелана в угоді укладеною між єпархіальним Єпископом та відповідною (державною) інституцією.

²⁴ Канони цього Кодексу стосуються вірних Української Греко-Католицької Церкви як в межах її території, так і поза нею.

2. Освітній капелан в українському законодавстві.

Заклад освіти може заснувати держава, громада, фізична чи юридична особа. Тому статус, організаційно-правову форму та тип закладу освіти визначає сам засновник. В Україні функціонують державні (або комунальні) та приватні заклади освіти. До приватних закладів освіти, окрім інших, належать також і католицькі університети, школи (теж професійні чи технічні) та дошкільні установи. Ці (католицькі) навчальні заклади керуються власним законодавством (див. канн. 627-645/ККСЦ), а їхні статuti можуть передбачати служіння свого капелана, адже приватні заклади освіти, зокрема засновані релігійними організаціями, мають право вивчати релігійну спрямованість власної освітньої діяльності. Нас же буде цікавити служіння капелана в державному чи комунальному закладі освіти, тобто у школі зі світським характером. За нинішнім освітнім законодавством України²⁵ заклади освіти поділяють на такі види:

- заклад вищої освіти (інститут, університет, академія), що провадить освітню, наукову, науково-технічну, інноваційну та методичну діяльність, забезпечує організацію освітнього процесу і здобуття особами вищої освіти, а також наукові установи, що здійснюють навчання здобувачів вищої освіти на 3-му освітньому-науковому рівні вищої освіти;
- заклад фахової передвищої освіти (коледж), освіта, розроблена для формування та розвитку певної освітньої кваліфікації, яка буде підтверджувати здатність особи виконувати спеціалізовані завдання у певній галузі професійної діяльності;
- заклад професійної (професійно-технічної) освіти (професійно-технічні та професійно-художні училища, центр професійно-технічної освіти, навчально-виробничий центр тощо), що забезпечує задоволення потреб громадян у професійно-технічній освіті, оволодінні кваліфікацією з певної професії, спеціальності відповідно до їхніх інтересів, здібностей та стану здоров'я;
- заклад загальної середньої освіти (початкова школа - заклад освіти I ступеня (або структурний підрозділ іншого закладу освіти), що забезпечує початкову освіту; гімназія - заклад середньої освіти II ступеня (або структурний підрозділ іншого закладу освіти), що забезпечує базову середню освіту; ліцей - заклад середньої освіти III ступеня (або структурний підрозділ іншого закладу освіти), що забезпечує профільну середню освіту;
- здобуття повної загальної середньої освіти забезпечують також такі заклади освіти:
 - спеціальна школа - заклад загальної середньої освіти для дітей, які потребують корекції фізичного та/або розумового розвитку;
 - санаторна школа - заклад загальної середньої освіти з відповідним профілем для дітей, які потребують тривалого лікування;
 - школа соціальної реабілітації - заклад загальної середньої освіти для дітей, які відповідно до рішення суду потребують особливих умов виховання;
 - навчально-реабілітаційний центр - заклад загальної середньої освіти для дітей з особливими освітніми потребами, зумовленими складними порушеннями розвитку.
- заклад (дитячі ясла і садок, дитячий будинок тощо), що належить до системи дошкільної освіти.
- Розрізняють також заклади післядипломної освіти (академія, інститут, центр підвищення кваліфікації, перепідготовки) та заклади для самоосвіти громадян (бібліотека, клуб, лекторій).²⁶

У кожному із цих закладів може бути передбачена, відповідно нормативно-правовим актом, діяльність капелана закладу освіти. Важливо зауважити, що термін освітній капелан досить

²⁵ Діяльність навчальних закладів регулюють наступні Закони України: «Про професійно-технічну освіту» (1998), «Про фахову передвищу освіту» (2019), «Про повну загальну середню освіту» (2020), «Про позашкільну освіту» (2000), «Про вищу освіту» (2014), «Про освіту» (2017), а також статuti відповідних закладів. Контроль за їхньою діяльністю здійснюють центр. і місцеві органи управління освітою, а також Державна служба якості освіти при Міністерстві освіти і науки України та Національне агентство з якості вищої освіти.

²⁶ <https://esu.com.ua/article-71431>.

загальний і вміщує в себе діяльність капелана у всіх чи принаймні декількох закладах освіти (наприклад, закладі вищої освіти (ЗВО), закладі загальної середньої освіти (ЗЗСО), закладі дошкільної освіти (ЗДО). Зрештою, відповідно до різних випадків, на рівні протопресвітерства (деканату)-єпархії, екзархату може бути іменований Синкел у справах освіти чи освітнього капеланства, чи функціонувати відповідна комісія освіти або освітнього капеланства, які б охоплювали служіння відповідних капеланів на всіх рівнях. Капелан виконує роль духовного наставника для учнів, студентів, педагогів, викладачів та батьків. Основна мета - сприяти духовному зростанню, підтримувати моральні цінності та забезпечувати гармонійний розвиток особистості.

2.1. Українське законодавство у галузі освіти. Капелан закладу освіти, який має намір здійснювати своє служіння у школі (яка є світського характеру²⁷), має також орієнтуватися у чинному законодавстві у галузі освіти. Нижче представимо найосновніше:

Хоча з однієї сторони:

Законодавство України цілком однозначне щодо присутності релігійних організації та священнослужителів у закладах освіти. Основна теза з цього питання закладена у частині 3 статті 35 (Конституції України), де йдеться: ***“Церква і релігійні організації в Україні відокремлені від держави, а школа - від церкви. Жодна релігія не може бути визнана державою як обов’язкова”***.

У профільному освітньому законодавстві (у Законі України “Про освіту”) ця норма описана докладніше, виходячи з реалій: ***“Керівництву закладів освіти, педагогічним, науково-педагогічним і науковим працівникам, органам державної влади та органам місцевого самоврядування, їх посадовим особам забороняється залучати здобувачів освіти до участі в заходах, організованих релігійними організаціями (крім закладів освіти, визначених частиною другою цієї статті) чи політичними партіями (об’єднаннями), крім заходів, передбачених освітньою програмою”*** (частина 4 статті 31).

Аналогічно законодавство забороняє залучати до подібних заходів і педагогів: ***“Керівництву закладів освіти, органам державної влади та органам місцевого самоврядування, їх посадовим особам забороняється залучати працівників закладів освіти до участі в заходах, організованих релігійними організаціями (крім закладів освіти, визначених частиною другою цієї статті) чи політичними партіями (об’єднаннями)”*** (частина 5 статті 31 Закону України “Про освіту”).

Заборои щодо релігійних організацій продубльовані й у законі “Про повну загальну середню освіту”. Зокрема, у частині 2 статті 20 йдеться: ***“Засновникам та працівникам закладів освіти, органам державної влади та органам місцевого самоврядування, їх посадовим особам забороняється залучати учнів до участі в заходах, організованих не передбаченими законами воєнізованими формуваннями, а також політичними партіями, релігійними організаціями...”***.

Ба більше, держава гарантує, що церква не втручатиметься в освітній процес: ***“Засадами державної політики у сфері освіти та принципами освітньої діяльності є ... невтручання релігійних організацій в освітній процес”*** (абзац 29 частини 1 статті 6 Закону України “Про освіту”).

Стаття 37 Закону України «Про повну загальну середню освіту». Передбачає, що засновник (засновники) закладу загальної середньої освіти здійснює контроль за недопущенням привілеїв чи обмежень (дискримінації) за ознаками віку, статі, раси, кольору шкіри, стану здоров’я, інвалідності, особливих освітніх потреб, громадянства, національності, політичних, релігійних чи інших переконань, місця проживання, мови спілкування, походження, сімейного, соціального та майнового стану, складних життєвих обставин, наявності судимості та іншими ознаками”.

Однак з іншої сторони:

Згідно з державними стандартами середньої освіти, кожен навчальний план містить додаткові години для вивчення предметів освітніх галузей, курси за вибором, проведення індивідуальних консультацій та групових занять (варіативна складова). Саме

²⁷ Стаття 31 Закону України «Про Освіту» державні та комунальні заклади освіти відокремлені від Церкви (релігійних організацій), мають світський характер.

використовуючи ці години можна вивчати предмети духовно-морального спрямування. Або ж цей час може бути використаний на додаткове вивчення інших предметів (математики, мов і таке інше), підготовку до НМТ тощо.

Ці додаткові години заклад освіти “розподіляє самостійно, враховуючи особливості організації освітнього процесу та **індивідуальні освітні потреби учнів**, що відображається в освітній програмі закладу” (абзац 2 пункту 26 Державного стандарту базової середньої освіти).

Тобто розподіл додаткових годин - це справа закладу освіти. Водночас обов’язково має бути врахована думка дітей. Учні / учениці та їхні законні представники (батьки, опікуни) можуть висловити свої побажання у письмових заявах.

Виходячи з наведених вище норм законодавства, Міністерство освіти і науки України щороку роз’яснює педагогам та управлінцям, як запроваджувати у закладі освіти курси духовно-морального спрямування: *“Курси духовно-морального спрямування можуть вивчатись за рахунок **варіативної складової** у початковій школі, а також у 7 – 11 класах. Такі курси мають світоглядне, культурне та освітньо-виховне спрямування й не є вченням віри, не ставлять за мету залучення до певної конфесії, **не включають релігійних обрядів** ... Зміст курсів духовно-морального спрямування не передбачає катехізацію, неприпустимим є нав’язування вчителькою/вчителем дітям власних поглядів у ставленні до тих чи інших Церков, примусу дітей до молитви під час уроків, відвідування церковних служб тощо.*

*Вивчення зазначених курсів в закладах загальної середньої освіти **потребує письмової згоди батьків** учня/учениці та за наявності підготовленого вчителя.*

*Відповідно до чинного законодавства України, **викладати такі курси можуть особи, які мають педагогічну освіту та документ про проходження відповідної курсової підготовки**“ (додаток 9 до Інструктивно-методичних рекомендацій щодо викладання навчальних предметів у закладах загальної середньої освіти у 2023/2024 навчальному році).*

Відповідальність за усіх осіб, які запрошені до спілкування з учнями та за зміст цього спілкування несе керівник закладу освіти: *“Залучення будь-яких інших осіб до участі в освітньому процесі (проведення навчальних занять, лекцій, тренінгів, семінарів, майстер-класів, конкурсів, оцінювання результатів навчання тощо) здійснюється за рішенням керівника закладу освіти. Відповідальність за зміст таких заходів несе керівник закладу освіти”* (частина 2 статті 19 Закону України “Про повну загальну середню освіту”).²⁸

Окрім цього, стаття 31 Закону України «Про освіту» не забороняє добровільну участь здобувачів освіти та працівників закладів освіти у заходах релігійних організацій у позаурочний час, участі здобувачів освіти та працівників закладів освіти у наукових заходах, що проводяться релігійними організаціями (конференціях, круглих столах, семінарах тощо), організованого відвідування здобувачами освіти релігійних організацій з просвітницькою метою (з дотриманням принципу свободи совісті), а також запрошення закладами освіти представників релігійних організацій для участі у заходах, що проводять заклади освіти.

Стаття 55 Закону України «Про освіту», органи державної влади та органи місцевого самоврядування мають поважати право батьків виховувати своїх дітей відповідно до власних релігійних і філософських переконань, а суб’єкти освітньої діяльності мають враховувати відповідні переконання під час організації та реалізації освітнього процесу, що не повинно порушувати права, свободи та законні інтереси інших учасників освітнього процесу.

Окрім цього, діяльність капелана закладу освіти регулюється договором про співпрацю між місцевим виконавчим комітетом та представниками УГКЦ в напрямку підвищення фахового рівня педагогічних та науково-педагогічних працівників відповідно до основних напрямків державної політики у галузі освіти, а також потреб педагогів, батьків, здобувачів освіти, усвідомлюючи важливість духовного зростання та супроводу усіх учасників освітнього процесу (батьків, здобувачів освіти, педагогів). Добре коли священнослужитель (парох/адміністратор чи його сотрудник), який має бажання здійснювати служіння капелана закладу освіти в довіреній йому парафії має педагогічну освіту. У випадку її відсутності

²⁸ <https://nus.org.ua/2024/02/29/tserkva-vidokremlena-vid-derzhavy-a-shkola-vid-tserkvy-yurydychne-roz-yasnennya-pro-svyashhennykiv-kapelaniv-ta-uroky-religiyi-u-zakladah-osvity1/>

священнослужитель, маючи намір звершувати служіння у закладі освіти, зобов'язаний пройти сертифікатний курс підготовки за програмою, розробленою та реалізованою Комісією у справах освіти та виховання УГКЦ. Такий курс складається з 3 модулів, що передбачають комплексну підготовку до служіння в закладах освіти. Окрім цього, капелан закладу освіти зобов'язаний що два роки проходити курс підвищення кваліфікації тривалістю 30 годин, отримуючи відповідний сертифікат. На момент публікації цієї статті такими освітніми модулями скористалися священники з УГКЦ, які звершують своє служіння в Львівській, Тернопільській, Івано-Франківській, Чернівецькій та Київській областях. Після отримання сертифікату, єпархіальний Єпископ іменує/призначає (на окреслений ним термін) декретом того священнослужителя капеланом закладу освіти, який звертається до адміністрації освітнього закладу із декретом свого призначення, отриманим сертифікатом, а також пасторальним планом²⁹ можливої діяльності у цьому закладі освіти. Сама організація пасторальної діяльності освітнього капелана реалізовується через домовленість із керівником закладу освіти, яка може бути у вигляді письмового договору чи усної домовленості, або меморандуму про співпрацю чи офіційне працевлаштування. В додатку до цієї статті пропонуємо Договір про співпрацю між Дрогобицькою міською радою Львівської області та Самбірсько-Дрогобицькою Єпархією УГКЦ від 04.09.2024 року (4.1.) та Положення про капелана закладу освіти УГКЦ (4.2.).

Моніторинг програм, затверджених та рекомендованих Міністерства освіти і науки України для закладів освіти показав, що наразі відсутня програма освітнього капеланства. Тому для адміністрації закладу освіти бажано, зокрема:

- випрацювати програму здійснюється організація освітнього капеланства у закладах освіти.
- не впроваджувати цю програму у закладах освіти без згоди батьків, а викладання таких курсів здійснюють священнослужитель., який має педагогічну освіту, для того, щоб уникнути перевагу тої чи іншої конфесії.

3. Особливості служіння шкільного капелана.

Діяльність освітнього капелана повноцінно функціонує в Європі³⁰. Для нас же буде цікаво висвітлити особливості служіння зокрема для шкільного капелана в Україні.

3.1. Аудиторія шкільного капелана. Перебуваючи у закладі освіти, служіння шкільного капелана є відкрите до:

- школярів через проведення уроків, виховних годин; зустрічей з ними на перерві; проведення реколекцій чи таборів;
- батьків через зустрічі на парафії чи у закладі освіти (на батьківських зборах) та проведення спільних зустрічей (батьки та їхні діти);
- учителів через зустрічі на нараді чи реколекції для педагогів;
- адміністрації закладу освіти та технічних працівників закладу через усесторонню участь у житті шкільної спільноти.

3.2. Ціль служіння освітнього капелана формувати особистість/зрілість слухача й забезпечення морально-етичної підтримки та консультування. Така підтримка учасників освітнього процесу у кризових ситуаціях включає як підтримку педагогів і батьків (допомога у формації, мотивації, пошуку рішень) так і розвиток лідерських якостей учня, вміння ним

²⁹ Приклади таких пасторальних планів уже є розроблені громадською спільнотою католицької освіти, якими можна скористатися на їхній інтернет сторінці: <https://www.uace.org.ua/%D0%BA%D0%BE%D0%BF%D1%96%D1%8F-%D0%BC%D0%B5%D0%B4%D1%96%D0%B0>

³⁰ Зокрема, австралійські капелани допомагають шкільним громадам підтримувати духовне, соціальне та емоційне благополуччя своїх учнів. У Шотландії фокус шкільного капеланства полягає у забезпеченні добробуту та побудові позитивних відносин, залучаючи студентів до екскурсій та спільного харчування. В Ірландії капеланство приймає зовсім інший підхід, згідно з яким капелани здійснюють освітню діяльність у школі до чотирьох годин на тиждень (на клас) і зазвичай є католиками. <https://visnykpau.com/index.php/journal/article/view/89>.

приймати рішення. Створення сприятливого середовища для соціальної інтеграції та допомоги у зрості:

- як персональному, передаючи досвід цінностей:
 - через пояснення цих (християнських чи загальнолюдських) цінностей та етичних норм, спільно складати план практичного застосування цінностей на уроках/зустрічах чи реколекція;
 - практикування цінностей у спілкуванні та щоденному житті, організовуючи:
 - волонтерські та соціальні проекти (акцію чи збір, наприклад, коштів для бідних людей або безпритульних тварин);
 - поїздки чи прощі.
- так і духовному (зрості) через індивідуальне консультування та духовне наставництво; молитовне наповнення та активну участь у:
 - Божественній Літургії;
 - Молебні;
 - Тематичних молитвах.

Капелан це також той хто молиться за учнів, їхніх батьків та педагогічний колектив сам і з учнями та вчителями. Важливо пам'ятати, що освітній капелан дбає за духовне зростання, а не про формування релігійних засад учня. Він ні когось ні до чого не зобов'язує не має права нав'язувати жодної думки, особливо щодо релігії. Духовне зростання – зростання у цінностях, бо справжня духовність – це цілеспрямований рух до ідеалу, уособленням якого є Бог. Покликання кожної людини прийти до Нього. Тому не так важливо в чомусь переконати учня, але конкретними кроками допомогти школяру зростати в християнських цінностях і в стосунку з Богом, якщо вона цього хоче. Пастирство в закладах освіти слід розуміти як запрошення, незалежно від релігійної приналежності. Це пропозиція, яка спрямована до всіх, хто бере участь у шкільному житті, незалежно від уроків.

3.3. Вимоги до капелана закладу освіти. Для досягнення цих важливих цілей освітній капелан має:

- **стати і бути** для шкільної категорії:
 - Духівником (відповідальний за духовний зріст того з ким працює);
 - Наставником (той хто допомагає розвивати загально людські цінності та якості)
 - Священиком (той, хто слухає Сповідь і звершує Божественну Літургію);
 - Учителем
 - Другом
- **володіти зокрема наступними особистими якостями:**
 - Відповідальність
 - Емпатія
 - Інтелект
 - Креативність
 - Лідер
 - Второпність
 - Власний приклад
 - Духовний досвід
- **готовим до викликів:**
 - Різна конфесійність
 - Секуляризація
 - Агностицизм
 - Незгода в педагогічному колективі
 - Неприйняття шкільного капелана
 - Толерування гріховного життя
 - Пасивність батьків до духовного життя
 - Гендерні ідеології

Щоб реалізуватися освітнім капеланом, подолати можливі виклики, капелану закладу освіти рекомендується якомога більше часу проводити з учнями (на перерві, поза школою, під час

їхніх канікул на реколекціях чи таборах), бути поруч з ними (не час від часу навідуватися до школи) для того, щоб стати для них «своїм серед них». Він має бути чутливим до дитячих зацікавлень, побажань та вимог, але й не поступатися християнськими цінностями, будучи свідком віри. Така його присутність у середовищі учнів дасть можливість побачити проблеми чи потреби конкретного учня ще в зародку і, якщо це потрібно, допоможе школяру впоратися з його викликами. Шкільний капелан не здатен вирішити всі проблеми, але він може допомогти дітям не здаватися перед труднощами, своєю порадою та настановою дати їм силу йти вперед, навіть у складних ситуаціях, відчувати себе любленими Богом й потрібними для соціуму. Важливо капелану відчувати духовні потреби й педагогічного колективу загалом. Тому капелан може допомогти учителям налагодити роботу з учнями, створити середовище розуміння, підтримки і любові, формуючи якісну комунікацію між усіма учасниками освітнього процесу: школярами – педагогами – батьками та адміністрацією школи.

3.4. Права та обов'язки капелана закладу освіти

3.4.1. Права капелана:

1. Надавати пропозиції адміністрації закладу освіти щодо плану роботи закладу.
2. Брати участь у педагогічних радах та інших зібраннях колективу за запрошенням адміністрації закладу освіти.
3. Надавати рекомендації адміністрації, психологу, соціальному педагогу та класним керівникам щодо покращення емоційно-психологічного клімату в колективі.
4. Брати участь у батьківських зборах та конференціях.
5. Здійснювати індивідуальні форми роботи зі здобувачами освіти, дотримуючись законодавства України та документів Церкви.
6. Захищати свої права у передбаченому законодавством порядку.
7. Користуватися культовими спорудами на території закладу освіти.

3.4.2. Обов'язки капелана:

1. Дотримуватися законодавства України та документів Церкви.
2. Виконувати свої обов'язки належно.
3. Бути присутнім на виховних годинах чи заходах.
4. Узгоджувати з адміністрацією закладу освіти форми та методи роботи.
5. Толерантно ставитися до представників інших релігій і віровизнань.
6. Знати чинне законодавство у галузі освіти.

3.5. Організація роботи освітнього капелана та її адміністрування

1. Служіння капелана підтримує, корегує, методологічно наповнює, підтримує та супроводжує конфесія, яка делегує капелана на служіння.
2. Капелан зобов'язаний пройти сертифікаційний курс підготовки перед початком служіння.
3. Що три роки капелан зобов'язаний проходити курс підвищення кваліфікації.
4. Наприкінці навчального року капелан подає річний звіт і план роботи на наступний навчальний рік.
5. Співпраця з освітнім капеланом допоможе створити середовище розуміння, підтримки й любові, що сприятиме гармонійному та всебічному розвитку особистості.
6. Для початку співпраці має бути підписаний Договір про співпрацю між закладом освіти та відповідною структурою релігійної конфесії.
7. Завершення співпраці відбувається за взаємною згодою сторін.

3.6. Майно, кошти та фінансово-господарська діяльність

1. Капелан виконує своє служіння на волонтерських засадах або отримує фінансову винагороду.
2. Джерела фінансової винагороди залежать від можливостей фінансування конфесії чи інших джерел.

3. Порядок отримання фінансової винагороди узгоджується в кожному конкретному випадку і прописується у договорі із закладом освіти.